

"METAFIZIČKE SPEKULACIJE" U ETNOLOGIJI

Pred 150-godišnjicu rođenja, odnosno uz 70-godišnjicu smrti Adolfa Bastiana (Bremen 1826 - Port of Spain 1905)

Mi, hrvatski etnolozi, nemamo doduše (osim dužnog štovanja prema uglednom znanstveniku) kakvoga posebnoga razloga zbog kojega bi valjalo komemorirati ovu godišnjicu. Niti je Bastian ikada išta pisao o Hrvatima niti je inače kako bio vezan uz Hrvatsku. Mislim, međutim, da Stare valja slušati. Oni su koješta otkrivali, spoznavali, zaključivali, što mi danas - jer djelo Starih dovoljno ne poznajemo - ponovno mukotrpno istražujemo. Već iz posve racionalnih razloga (šteta je, naime, vremena koje gubimo krčeći već odavna predjene putove) trebalo bi znati što su, i kako, mislili Stari. Upravo to je dalo podstreka pisanju ovih redaka, a spomenuta je obljetnica samo izlika, no dobrodošla, jer je upravo Bastian bio jedan od prvih koji se je u etnologiji osvrnuo na pojavu o kojoj će ovdje biti riječ.

Bastianova je intelektualna baština zapravo u vrlo nezahvalnom položaju. Svi mu priznaju neosporne, velike zasluge za oblikovanje etnologije kao znanosti, ali ipak malo tko znade iz prve ruke koje su to zasluge i u čemu bi one bile. Većina priznanja svodi se na prepričavanje nekih teoretskih postavki, koje je, nota bene, znanost već podavna odbacila. Poznajemo ga dakle slabo, i često ga krivo interpretiramo.

Kriv je, zapravo, on sam, odnosno njegov nevjerojatno smušeni stil. Malo tko imade hrabrosti i spremne (naročito ako mu njemački nije materinji jezik) da se upusti u pust olovinu čitanja njegovih tekstova. Ta nisu ga suvremenici uzalud nazvali "tajnim nadsavjetnikom konfuzije"! Ovom prilikom, međutim, ne će biti govora (barem ne na početku) o njegovim teoretskim konstrukcijama, nego će ishodištem biti jed-

na, svakako kuriozna, kontroverza o (u suvremenu školstvu još uvijek sakrosanktnoj!) Darwinovoj teoriji o podrijetlu čovjeka (o tome je opširnije pisala Annemarie Fiedermutz - Laun 1970.g.).

Svakako je paradoksalno da je Bastian teoriju descendencije (tj. teoriju o prirodnom podrijetlu i razvoju živih bića na temelju evolucije) energično i svim silama napao, da je (posve naravno!) raspravu izgubio, a da je ipak bio, kako to mi danas vidimo, i teoretski i faktički u pravu!

Kontroverza je zapravo počela Bastianovom recenzijom Darwinove slavne knjige "The descent of Man" (1871), a nastavila se javnom, svadljivom raspravom s Darwinovim sumišljenikom u Njemačkoj, Ernestom Haeckelom. Rasprava je trajala godinama, no već 1875. (dakle upravo pred sto godina) obojica su rekla sve što je za raspravu bilo bitno. Krivo bismo učinili Bastianu kad bi smo motivom svadje smatrali njegovo ogorčenje nad idejom prema kojoj bi on morao biti direktan potomak jednoga majmuna, premda mu je upravo ta tvrdnja burkala krv, i dala čitavoj svadji posebno pikantan, humoristički ton, a njega je samoga otjerala u krajnost, u - naoko potpuno - negiranje evolucije. Pravi je motiv njegova prosvjeda, međutim, uistinu bila obrana mlade, tek s velikim naporom osamostaljene etnološke znanosti pred "metafizičkom spekulacijom", pred metodički nepotpunim načinom rada, preuranjenim hipotezama o porijeklu i razvoju, popularizacijom etnologije u pravcu pomodarstva, što je dovodilo i do njene politizacije (Fiedermutz - Laun, str. 1).

Radilo se naime o tome da je - tek što je Bastian s osnutkom Muzeja za etnologiju (1868), Časopisa za etnologiju (1869) i Društva za antropologiju, etnologiju i prehistoriju (1869) uspio uzdignuti etnologiju u Njemačkoj na stupanj samostalne znanosti - sveopće oduševljenje darwinizmom zaprijetilo, da će "podarviniti" sve prirodne i sve humanističke znanstvene discipline, uključujući i etnologiju. Tako se već i spomenuti Haeckel ljutio na etnologiju (odnosno na Bastiana), jer nije bila spremna

"priznati svoju prirodnu majku, zoologiju, i svoju nezamjenjivu voditeljicu, teoriju podrijetla". (Haeckel, str. XXII i d.).

Za pravilno razumijevanje Bastianova stava važno je, međutim, spomenuti, da je on zapravo odobravao Darwinove principe, i to prije mnogih drugih, kasnije zakletih darvinista.

"Darwin je" - kaže Bastian - "nastojao u svojoj teoriji transmutacije objasniti kako su nastale razne vrste životinja i biljaka, i on je oštroumno dokazao one prirodne pojave koje prehranom i razmnožavanjem, a u odnosu prema vanjskom svijetu, djelotvorno uvjetuju - u prilagodjavanju i nasljedjivanju - selekciju, kao posljedicu mehaničkih uzroka. To je bio pravi prirodoznanstveni zadatak: iz onoga što se je neosporno dogodilo i onoga što se je pri promatranju mijenjalo, a unutar čvrsto zadanih relacija, izvoditi rezultate, koji se opet daju podvrći oštru ispitivanju. Pitanje o postanku vrsta, tj. između normalnih prosječnih masa varijacija koje se pojavljuju, smije se stoga prirodoznanstveno postaviti, i može se induktivno riješiti." (Bastian, 1871 a, CII).

Dotle je bilo sve u redu. Ono što je Bastiana smetalo bilo je pak prera- stanje te teorije transmutacije u teoriju descendencije. Stoga prigovara darvinistima (konkretno Haeckelu):

"Haeckel tvori iz porijekla čovjeka od životinja kičmenjaka deduktivni zaključak, koji bi trebao biti osiguran pomoću induktivnog zaključka o porijeklu svih kralježnjaka od jednog zajedničkog korijena, ali taj induktivni zaključak mora svakome tko indukciju shvaća strogo i ozbiljno izgledati varljivom iluzijom, ako ne direktnom obmanom. A to pak, da čovjeka prema njegovu tjelesnom ustrojstvu valja pripisati sisavcima, to se zoološki razumije već i samo po sebi, bez ikakvih ispraznih bombastičnih riječi." (Bastian 1871 a, CII).

Bastian, dakle, zamjera na nedosljednu metodičkom postupku, prije svega na manjkavoj empiriji, zbog čega je - po njemu - znanstveno nedopustivo prihvatiti tako dobivene zaključke kao ispravne. Kao ilustraciju pogrešnog zaključivanja navodi:

"Darwin argumentira na slijedeći način: ruka je čovjeku bila potrebna da bi razvio vještine, no kako je ruka, koja se upotrebljava za hodanje, gruba i bespomoćna, to se je sad morao majmun te iste ruke odreći, pa je stoga postepeno, da bi se mogao njome služiti, prisvojio uspravno držanje. Bilo bi teško ovdje pronaći neku uzročnu povezanost, nekakav primus motor čitavoga procesa, jer

majmun ipak nije mogao, antici pirajući, unaprijed znati svoju preobrazbu." (Bastian 1871 b, 138).

Slikovito rečeno:

"Opis kako je majmun postao čovjekom nije nimalo bolji ili lošiji od mitova Tibećana, prema kojima su se majmuni, pošto su žito jeli ... pretvorili u ljude ..." (Bastian 1871 b, 138).

Radi se, dakle, o tome (slobodno interpretiramo Bastiana) da nedovoljno znanstveno utemeljen rad - bilo da je metoda manjkava ili da su zaključci donijeti prebrzo (tj. na temelju premalo pouzdanih činjenica) - jedva da može otkriti neke općenite principe, pravilnosti, zakone, a na takvim zaključcima izgradjena teoretska konstrukcija (ovdje su to zakon evolucije i porijeklo čovjeka), kojom se želi nešto objašnjavati, dakle takva doktrina, nauka, i sto tako jedva da može biti ispravna; ona gotovo nužno u sebe ugrađuje moment povjerenja u neproverene tvrdnje. Stoga upravo proročki zvuči pobuna Bastianova protiv nove, senzacionalne, pomodne, no na svaki način epohalne teorije, pobuna temeljena na zdravu osjećaju da znanstvene predradnje nisu bile dovoljno iscrpne za onako dalekosežne zaključke kao što je to bila tvrdnja o podrijetlu čovjeka od neke od današnjih vrsta majmuna. Danas vidimo da je taj zaključak doista bio promašen, i da znanost - usprkos neospornom srodstvu čovjeka i najviših sisavaca - zagonetku čovjekova postanka još uvijek nije uspjela zadovoljivo riješiti.

Spekulacije takve vrste temelje se na vjerovanju u ispravnost nedovoljno (ili netočno) dokazane pretpostavke, pa ih Bastian s punim pravom stavlja u isti pretinac s mitološkim objašnjenjima. Darwin istima, kaže Bastian, sve skupa ne izgleda suviše važno ako tome nedostaje vjera u nauku o evoluciji ("... und in Ihren Augen scheint das Ganze nicht viel werth, wenn der Glaube an jene /tj. u nauku o evoluciji/ fehlt." Bastian 1874, 24). Stoga Bastian spekulacije te vrste, gdje se umjesto znanstvenim dokazom mora baratati vjerom, s punim pravom naziva metafizičkima.

Razvija li se, naime, evolucionistička misao dosljedno, dobivaju

se apsurdni zaključci, kao npr. ovaj:

"Zvuči čudesno i pretjerano, ali potpuno je istinito da su s nastankom svijeta određene i sve historijske sudbine ovih tako beskonačno malih djelića Globusa, ljudi, i to do u pojedinosti i u svu budućnost." ("... dass ...alle die historischen Schicksale ... gegeben waren", Gerland str. 50).

Time se u znanost deklarativno uvodi antihistorijski princip providencijalizma, onaj isti za kojega je još naš Juraj Križanić 1667. god. tvrdio da je samo jedan od tri principa koji upravljaju poviješću.

Ovdje se sukobljuju dva u svojoj suštini suprotna pristupa, suprotna načina mišljenja: jedan znanstveni, i drugi mitološki.

Dok znanstveni način mišljenja objašnjavanju zbivanja i pojava pristupa uvijek od poznatog, realnog, racionalnog, a kao uzročnike priznaje prirodne sile, ili dobru (ili lošu) volju čovjekovu, odnosno njegovu mudrost (ili glupost), a eventualne nadnaravne sile isključuje, dotle mitološki način mišljenja - da se poslužimo definicijom njemačkog teologa Rudolfa Bultmana - uz te racionalne uzročnike istovremeno uzima u obzir i nadnaravne sile, i to kao ravnopravne i istovrsne: "Božanska moć, koja djeluje čudesno, shvaća se kao prirodna sila" ("Die göttliche Macht, die mirakel wirkt, wird als eine natürliche Macht betrachtet." Bultman, 39. i d.).

Bastian je izvrsno poslužio za početak izlaganja, jer je on, govoreći o nedosljednosti Darwinove teorije, sam rekao ono najbitnije o fenomenu o kojem je ovdje govor. Medjutim, i sam Bastian je podlegao "metafizičkim spekulacijama", odnosno mitološkom načinu mišljenja (tj. vjerovao je u ispravnost nedokazanih postavki, i na temelju te vjere izgradio svoju konstrukciju) kad je razradjivao svoju nauku o elementarnim mislima i narodnim mislima. Upravo je simptomatično da su (kao što je i Bastian slikovito usporedio nauku o evoluciji s vjerovanjima Tibetana) i drugi usporedili njegovu nauku (onu o elementarnim mislima) s praznovjernim predodžbama, pa je netko - čini mi se Ratzel - rekao

da "elementarna misao" vrijedi koliko i vjerovanje da buhe i miševi nastaju iz starih krpa.

Ta "metafizička" komponenta prisutna je praktički u svim etnološkim školama, a to koliko je koji etnolog zaražen njome ne ovisi toliko o samoj školi koliko o njegovoj vlastitoj kritičnosti. Tu se naprosto radi o tome da je nekako u biti čovječjoj da želi što prije i što lakše doći do rezultata.

Kao što su nekoć znanstvenici punim žarom i svom znanstvenom ozbiljnošću tražili kamen mudraca (što mi "prosvijećeni" smatramo praznovjermem), tako taj isti kamen mudraca tražimo i mi danas, i danas smo često upravo znanstveno praznovjerni. Svaki puta kad - zadržani perspektivama koje nam obećaje neka ideja, nastala na žalost na temelju još nedovoljno rječite gradnje, ili neadekvatnog postupka - vjerujemo da je ta ideja točna, da je teoretska konstrukcija točna, da su tako "otkriveni" zakoni valjani, da je doktrina koju smo tako stvorili jedina ispravna, onda vjerujemo u fikciju, u nešto što je iznad stvarnosti, onda s time postupamo kao s kamenom mudraca, onda smo zapravo duboko praznovjerni, a naši su zaključci plod metafizičke spekulacije, kako bi to rekao Bastian, oni su jedna nova mitologija.

Takav "kamen mudraca" (tj. vjeru u zapravo nedokazive zakonitosti, sile, koje upravljaju vidljivim pojavama, a same se nalaze negdje iznad njih) našli su, dakle, i tzv. "evolucionisti", koji vjeruju u zakonitost razvoja ljudskoga roda sve do dana današnjega, i "paralelisti" poput Bastiana. No, ni kulturnohistorijski smjer nije izbjegao tom načinu mišljenja, bilo da se radi o tome da se "kulturni krugovi" smatraju nečim višim nego što jesu, odnosno da se zamišljena, pretpostavljena "prakultura" uzme kao ishodište za objašnjavanje recentnih, poznatih kultura, bilo da se radi o kulturnomorfološkoj školi i njoj "Paideumi".

Bečkoj se je škol i kulturnih krugova to dogodilo i usprkos Kopper-

sovu energičnom zahtjevu "in der Wissenschaft nichts als Wissenschaft" jednostavno stoga što se je Patru Wilhelmu Schmidtu (a i ostalima) jako žurilo da što prije objasni povijest ljudske kulture, pa je napravio nešto što se protivi upravo onoj metodi pomoću koje je to nastojao ostvariti.

Frobenius je pak Graebnera i Ankermanna upozorio još 1904. godine na opasnost koja leži u pretjeranom naglašavanju statističkog dijela kulturnohistorijske metode, i otišao u drugu krajnost. Jedna od osnovnih njegovih postavki bila je

"da se ni kod jednog kulturnoznanstvenog rada ne smije polaziti od europske kulture kao mjerila za sve stvari, nego se mora strane kulturne pojave pustiti da govore iz svoga vlastitog obličja." (Jensen, str. 54).

(To je, uostalom, stav na kojem je inzistirao još i Radić 1898, a postao je kasnije jednom od osnova nehistorijskih etnoloških pristupa, npr. funkcionalizma Malinowskoga).

Frobenius se, međutim, nije zadovoljio time da samo traži i objašnjuje pojedine konkretne pojave i procese onako kako o njima govori ona kultura u kojoj su nastali. Mučilo ga je pitanje: koji je to veliki Smisao čitave povijesti čovječanstva kroz kojega je čovjek ugrađen u tokove zbijanja u svijetu? Odgovor je potražio u tvrdnji da kultura živi neovisno o čovjeku, i da ona postoji, usporedno uz anorganski i organski svijet, kao poseban, treći svijet, i da živi na čovjeku, odnosno kroz čovjeka.

Metodički je to prihvatljivo, jer je praktično da se kulturne pojave smatraju nečim objektivnim i realnim, bez obzira na čovjeka s kojim su povezane. Plug se može, npr., historijski proučavati, ili običaj, ili priča, i bez osvrtnja na onoga konkretnog čovjeka koji je tim plugom nekoć orao, koji je provodi o onaj običaj, ili nekoć davno izdiktirao nekakav tekst.

Međutim, za Frobeniusa je taj treći svijet, nezavisni svijet kulture, "Paideuma", imao i mnogo viši smisao. On je vjerovao u realnost takve moći koja stoji izvan čovjeka, kao što npr. fizičar vjeruje u real-

nost djelića atoma, koje je matematički izračunao a da ih nije nikada vidio. Taj zamišljeni svijet kulture je Frobeniusu tako stvaran da ga naziva "stvarnost" (Wirklichkeit), za razliku od "činjenica" (Tatsachen).

Frobeniusov učenik i suradnik Adolf Jensen, koji je o njemu pisao povodom smrti 1938.god, definirao je, kako on to kaže, "hrabrost nauke o Paideumi", kao 1. vjeru u vječiti zakon toka povijesti čovječanstva, i 2. volju da se taj zakon spozna:

"Der Mut der paideumatischen Lehre liegt darin, an das ewige Gesetz des Ablaufs der Menschheitsgeschichte zu glauben und den Willen zu haben, dieses Gesetz zu erkennen." (Jensen, 57).

Ipak, sama vjera u nešto, ma bila ona i pokretačka snaga nekoga pothvata, premda idealistička, znanosti nimalo ne škodi, sve dok ju se ne uklopi u metodički postupak, tj. dok se pomoću toga u što se vjeruje objašnjuje stvarnost, dakle, stvarnost objašnjuje mitom. A upravo to je kod etnologa frankfurtske škole nerijetko jasno uočljivo, tj. nastojanje da se pomoću zamišljenih sila, Paideume, objasne kulturnohistorijski problemi. To je, dakle, opet posve jasan primjer "metafizičkog spekuliranja": nadnaravnim, metafizičkim principima objašnjaju se realna historijska zbivanja.

Kao dokaz da gornja konstatacija nije samo puko teoretsko nadmudrivanje i tjeranje maka na konac na temelju nečijih nespretnih izjava, neka posluži zaključak jednoga iz kruga oko "Paideume", Wernera Müllera, koji je - uspoređujući civilizacije Kambodže i Meksika (napose stupnjaste piramide) - zaključio o odredjenim sličnostima, da

"... bi se jedva smjele protumačiti neposrednom povijesnom vezom, štoviše, situacija nas prije nuka na prihvatanje neke prasnrodnosti, koja počiva prije svih Tolteka i Funana, uopće prije svake povijesti" ("... Urverwandschaft, die vor allen Tolteken und Funan, vor jeder Historie überhaupt liegt." Müller 489).

Opet je to ono isto vjerovanje u neke vanjske silnice, zakone, "gegebene Schicksale", elementarne misli, zajedničke svim ljudima, pa tako i Toltecima i Funanima, odnosno u Križanićev princip providencijalizma, čime se u bi ti isključuje svaka historijskost zbivanja u kulturi.

Sličnih bi se primjera moglo naći mnoštvo, kod etnologa raznih zemalja i vremena, "škola" i "pravaca". Neka mi ovom prilikom bude dopušteno da još ukratko - koliko se to već kratko može - prikažem kako je ista ta mitološka komponenta prisutna i u jednom naoko suvremenom pravcu, pravcu koji u zadnja dva desetljeća postaje popularnim i pomalo pomodnim. Zameci toga posebnog načina gledanja na pojave su, ipak, stari. Prvi je, čini mi se, riječ "struktura" (kao, uostalom, i riječ "funkcija") uveo u humanističke znanosti, točnije u sociologiju, koja je etnologiji bliska po predmetu, još Herbert Spencer, prenijevši je iz biologije (a slične misli nalazimo i kod Radića). No, u svojoj punini, taj je pravac u etnologiju ušao tek razmjerno nedavno, i to iz lingvistike.

Osnova toga pristupa pojavama je pretpostavka da neka cjelina nije samo puki zbroj njenih sastavnih dijelova, nego i nešto više, tj. uz onaj zbroj još i odnosi između tih dijelova unutar cjeline. Taj drugi dio, koji tvori cjelinu, ti odnosi u svojoj cjelovitosti bili bi "struktura". U lingvistici su najljepše i najčitkije strukture fonološki sustavi, gdje imamo konačan, a relativno mali broj elemenata, i isto tako relativno mali (i konačan) broj mogućih oblika tih struktura, odnosno kombinacija raznih međusobnih odnosa. Ti se odnosi grafički daju prikazati, i kao geometrijski crtež, i kao matematička formula, a kodirani u šifre mogu se pripremiti i za kompjutorsku obradu. Upravo taj moment, tj. nada u mogućnost egzaktnog baratanja pojedinim pojavama s tako obećavajućim i modernim spravama kao što su kompjutori, bio je jedan od osnovnih motiva zbog kojega su mnogi potražili lingvistici analogne strukture u svim područjima ljudskog stvaralaštva, pa tako i u etnološkim kulturama, ne bi li se i te pojave mogle elektronski obradivati.

Da ne duljim, naglasio bih samo jednu od opasnosti koje se kriju u strukturalističkom nastupu kulturi.

Strukturalizam sebi u zaslugu pripisuje da ne promatra cjelinu samo kao zbroj dijelova nego i kao strukturu. Može se, međutim, pretpo-

staviti mogućnost (a i pokazati to na konkretnim primjerima!) da se pri baratanju strukturama te strukture osamostal e, pa da ih onda promatramo same za sebe, bez obzira na konkretne pojave uz koje su vezane (isto tako kako možemo historijski proučavati već spomenuti plug, običaj ili priču). Dalje vode - čini mi se - dva puta: prvi, bavljenje strukturama kao pomodarskom igrarijom (o čemu ovom prilikom ne treba govoriti), i drugi, podizanje struktura na pijedestal apsolutnih počela, po kojima se sve ravna, i kojima sve podliježe, a to već uključuje u sebe i "metafizičku" komponentu.

Kao primjer, i to svježi, neka posluži bečki etnolog Bertl Petrei, odnosno njegova nauka, za koju sam kaže da ju je izgradio uglavnom na temelju francuskog strukturalizma (s Levy - Straussom na čelu) i metode nove (tj. strukturalističke) lingvističke. On tvrdi da u šarolikosti pojava "uzusa" (to je, po njemu, cjelovitost ponašanja, običaja i društvenih normi neke zajednice, a što je opet neka vrst "jezika zajedništva" - - Sprache der Gemeinschaft) postoje nekakve konstante (koje pak "nemaju ništa zajedničko s izmučenim pojmom kontinuiteta u tradici onalnoj etnologiji").

Jer, kaže Petrei, običaji kao takvi ne traju kroz vrijeme, ne prenose se s generacije na generaciju, nego se oni uvijek nanovo i nezavisno oblikuju iz pojedinih temeljnih elemenata, koje je on nazvao "uzemi" (po analogiji na "foneme" u lingvistici), i to tako da slijede nekakva, očito obvezujuća pravila. Nekakva pravila, kojih doduše nismo svjesni, ali nas prisiljavaju da se ponašamo na određeni način (da baš tri puta okrenemo mladenku oko ognjišta, odnosno - kad više ne mamo ognjište - tri puta oko stola, pa u kršćanskom je obliku provodamo tri puta oko crkve, ili danas tri puta u autu provozamo po crkvenom trgu, itd., itd.):

"Wenn wir untersuchen, warum ein "neuer Brauch" sich beständig zeigt und der andere bald wieder verschwindet, scheint das - neben funktionalen Gründen - an der Befolgung oder Nichtbefolgung irgendwelcher, offenbar verpflichtender Regeln bei solcher Neu-Formierung zu liegen".

Petrei, međutim, te svoje pretpostavke (jer to ipak nije dokazana stvar) ne pokušava dokazati, nego odmah pomoću njih pokušava objasniti stvarnost. On vjeruje (točnije: "Ich meine und behaupte") da

"... svako društvo, bilo etnička zajednica, bilo socijalna grupa, a u izvjesnom stupnju čak i obično udruženje - ima takva pravila, takvu gramatiku" (Petrei je dosljedan u naslanjanju na lingvistiku).

On ide i dalje:

"Ja mislim i tvrdim da ti 'uzemi', koji otprilike odgovaraju 'fonemima' u lingvistici, zajedno s pravilima neke vrsti 'univerzalne gramatike' svih postojećih uzus-jezika pripadaju prirodjenim strukturama ljudskoga mozga" ("Ich meine und behaupte, dass diese 'Useme', die in etwa den 'Phonemen' der Sprachwissenschaft entsprechen, samt den Regeln einer Art 'Universalgrammatik' aller vorhandenen Usus-Sprachen zu den angeborenen Strukturen des menschlichen Gehirns gehören").

Petrei, dakle, vjeruje, da su ljudskome mozgu prirodjene nekakve strukture, sheme, koje bi valjda morale biti u čitavome čovječanstvu jednake, i da se mi ljudi možemo ponašati samo u okvirima tih (jednom za vazda odredjenih?) struktura. Sad pomoću njih pokušava protumačiti naše ponašanje.

Opet je ovdje na djelu (na nedjelu!) isti i onaj antihistorijski Križanićev princip, o kojem je već bilo ovdje toliko govora. Takva je teorija, međutim, ne samo znanstveno neutemeljena, nego, razvijamo li je konsekventno dalje, čak i društveno vrlo opasna. Jer, netko bi mogao - recimo - "otkriti" nekakvu konkretnu formulu po kojoj se mi jedino možemo i smijemo ponašati, i nikako drukčije; i svako drugačije naše ponašanje On onda smije nama u ime zakona (znanstveno provjerenoga!) re-darstveno zabraniti! To sve, da bi se postigao sklad u ljudskom društvu!

Ovo se ne smije shvatiti kao optužba protiv Petreia. Da je on svoju tezu do kraja ovako domislio, vjerujem čvrsto da bi je smjesta pokušao opet zaboraviti, pa ma i bio uvjeren u njenu ispravnost. No ovdje se ne radi o Petreiu, nego o odredjenom načinu mišljenja, o mitološkom načinu mišljenja, o metafizičkim spekulacijama, koje ne samo da može kočiti znanost u njenu hodu prema Istini, nego može (a primjera za to ima-

mo u ne tako davnoj prošlosti dovoljno žalosnih) čovječanstvu nanijeti velikoga zla.

Stoga je, mislim, važno uočiti kako neki odredjeni znanstveni pristupi kulturi u svojoj biti nisu znanstveni, važno ih je prepoznati kao takve, i nastojati, barem u vlastitu radu, izbjegavati ih. A pabirčenje po ostavštinama Starih može nam pri demitologiziranju znanosti i biti od pomoći.

Literatura

BASTIAN, A. 1871. (a), Die Völker des oestlichen Asien, sv. VI, Leipzig i Jena.

- 1871 (b), (recenzija) Darwin, The descent of Man. Zeitschrift für Ethnologie 3.

- 1874 Offner Brief an Prof. Dr. E. Haeckel, Verfasser der "Natürlichen Schöpfungsgeschichte". Berlin.

BULTMAN, R. Jesus Christus und die Mythologie.

FIEDERMUTZ-LAUN, A. 1970. Aus der Wissenschaftsgeschichte. Adolf Bastian und die Deszendenztheorie. Paideuma XVI.

GERLAND, G. 1876. Atlas der Ethnographie (separat iz 2. izd. Bilder-Atlas, od Berghausa). Leipzig.

HAECKEL, E. Die Natürliche Schöpfungsgeschichte. Berlin, više izdanja počevši od 1868.

JENSEN, Ad. E. 1938. Leo Frobenius, Leben und Werk. Paideuma I, sv. 2.

MÜLLER, W. 1958. Stufenpyramiden in Mexiko und Kambodscha. Paideuma VI.

PETREI, B. 1973. Exposé Forschungsvorhaben "Formative Ususgrammatik", rukopis.

"Metaphysische Spekulationen" in der Ethnologie

(Zusammenfassung)

Als Ausgangspunkt wurde hier die Kontroverse Bastian-Haeckel über die Evolutionslehre gewählt, in der Bastian über die methodisch unzu-

lässigen Auslegungen auf Grund voreiliger Verallgemeinerungen mit recht spottete. Weiter wurde gezeigt, wie in jeder ethnologischen "Schule" zu solchen "metaphysischen" Trugschlüssen kommen kann. Das geschieht immer, wenn auf Grund ungenügender (oder gar falsch gemachter) Beobachtungen Schlüsse gezogen werden, in dessen "Gesetzmässigkeit" dann geglaubt wird; in solchen Fällen wird in eine Fiktion geglaubt, in eine nicht vorhandene Gesetzmässigkeit (die eine gewisse Macht ausüben soll), in etwas aussernatürliches, "über-natürliches, metaphysisches, ganz egal was für "fortschrittliche" Ideen sonst der Gelehrte zu folgen meint.

Solche Abschweifungen stehen nicht nur der richtigen wissenschaftlichen Arbeit im Wege, sondern können auch schwerwiegende politische Folgen haben. Gerade deshalb ist es wichtig, noch zu rechter Zeit die Unwissenschaftlichkeit einzelner "wissenschaftlichen" Versuche als solche zu erkennen und public zu machen.

